

Марко
Шуица

МИЛИЦА КНЕГИЊА НЕМИРНОГ ДОБА

МАРКО ШУИЦА

МИЛИЦА — КНЕГИЊА
НЕМИРНОГ ДОБА

„У мени
Устїалила се одлука, и ничеї
Од жене већ у мени нема, сва сам
Од їлаве їа до їейше їосїїојана
Кô мермер сами; није више моја
Планейа Месец неїосїїојани.”
Виљем Шекспир,

Анїоније и Клеоїаїра, чин 5. сцена 2.

Књига о кнегињи Милице засебна је историјска монографија посвећена једној од најзначајнијих, ако не и најзначајнијој српској владарки и монахињи из периода средњег века. Проучавање, потом и склапање Миличине биографије на основу онога што сачувани извори саопштавају, или прећуткују, изазов је за сваког истраживача. Кнегиња Милица, након замонашења монахиња Јевгенија, оставила је дубок и широк траг у повести који се протеже од политичке и дипломатске историје, устројства средњовековног друштва, до уметности, књижевности и духовности. Тешка за реконструисање услед оскудних података и непотпуних историјских извора, делимично употпуњена биографија кнегиње Милице је одраз динамичног доба у коме је живела. То време је обележено изненадним и бурним историјским прекретима узрокованим јединственим догађајима и појавама које су крајем XIV и почетком XV века потресале не само српске земље већ и читаво Балканско полуострво. Монографија *Милица — кнегиња немирној доба* само делимично пружа увид у сложене и замршене историјске прилике које су обликовале њено време, али које је истовремено мењала и сама Милица промишљено и одважно се укључујући у одређене историјске токове. Да читалац не би био ускраћен у односу на што целовитију слику о добу у коме је живела, неопходно је напоменути да је ова, помало нетипична монографија, заправо друго лице претходне, коју сам посветио животу и историјској улози Вука Бранковића, објављене у едицији *Полихистор* издавачке куће Еволута. Како је друштвенополитички амбијент друге половине XIV века, као неопходан историјски оквир, представљен и описан у биографској студији о Вуку Бранковићу, у књизи о Милице историјска сцена тога доба приказана је само у основним цртама. Њено доба је дочарано сведено, у мери у којој је то било неопходно да би се разумели одређени историјски феномени, или лични потези које је кнегиња повлачила, као и суштински, животни изазови и дилеме са којима се суочавала. Такође, у наративи о кнегињи Милице није доследно примењен

хронолошки принцип, већ је њена историјска улога посматрана једним делом кроз епохе њеног живота (брак, секуларна владавина, монаштво), а делимично и кроз одређене појаве у којима је оставила важан траг, или које су битне за разумевање њеног положаја (порекло, ктиторство и однос према Цркви, управљање државом, интимна страна). Због наведеног, књиге *Вук Бранковић, славни и велможни ѿсѿодин* и *Милица — кнегиња немирној доба* треба посматрати као међусобно употпуњујуће али истовремено и супротстављене делове заједничке историјске и историографске целине.

У једном делу својих живота, ташта и зет — кнегиња Милица и господин Вук Бранковић, били су, за време владавине Миличиног мужа а Вуковог таста кнеза Лазара, део једног устаљеног и складног државнополитичког миљеа. После Лазареве погибије у Косовској бици 1389. године, кнегиња Милица и Вук Бранковић су постали политички супарници. После тога, један период заједно су провели као османски поданици, учесници и сведоци ако не истих, бар блиских и повезаних историјских догађаја. Кнегиња Милица је надживела свог зета, исто као што је надживела и свог мужа, кнеза Лазара. Изгледа да је то била судбина жена племенитог рода које ипак нису учествовале у, по живот, најопаснијим догађајима тога доба. Политичка, јавна и лична позиција ове две значајне личности српске средњовековне историје биле су различите. Спајале су их родбинске везе и жеља за очувањем државности, а раздвајали, пре свега, династички интереси и поимање континуитета српске државности, самим тим, начини и средства којима се она штитила. Различити лични приступи и погледи на стварност, па и будућност, потирили су њихове заједничке опште циљеве. У претходној књизи описани су, у мери колико су то допуштали историјски извори, личност и историјска појава Вука Бранковића, док је само у основним цртама назначена његова улога антихероја представљена посредством мотива и чина издаје кнеза Лазара који се јављају у народном предању и Косовском миту. И у овом случају, тема књиге су историјска улога и значај кнегиње Милице, док ће њен искорак у предање и усмену и писану традицију бити само назначен као антитеза народног сећања на Вука Бранковића.

О ИСТОРИЈСКИМ ИЗВОРИМА И НАУЧНИМ ИСТРАЖИВАЊИМА

Живот и дело кнегиње Милице у историји, уметности и књижевности обрађивани су у различитим историографским и научним радовима. Нажалост, о њеном животу, као и о животима већине средњовековних људи, тешко је изградити заокружену целину. Недостатак и фрагментарност историјских извора, непоуздана хронологија, па чак и питања аутентичности појединих документарних извора отежавају склапање сложеније и колоритније слике.¹ Најзначајније изворе о кнегињи Милици, односно монахињи Јевгенији, пружају повеље у којима се спомиње, или чији је била аутор. Готово у свим случајевима она је исправе доносила после Косовске битке 1389. године, заједно са својим синовима.² Оне садрже вести и важне податке о различитим друштвеним и политичким појавама с краја XIV и почетка XV века, као и одлукама иза којих је као владарка стајала. Другу групу извора чини документарна грађа настала у Дубровнику најчешће у вези са дубровачким пословањем у Моравској Србији. Поред одлука дубровачких већа и упутстава трговцима, важне податке пружају писма настала кореспонденцијом између Дубровника и канцеларије Лазаревића, при чему су нека писма адресирана искључиво на кнегињу Милицу.³ Дипломатска етикеција и садржаји писама значајан су показатељ политичких промена које су се односиле и на област Лазаревића, али и статус, углед и политички значај кнегиње, односно у временском трајању саме кореспонденције — монахиње Јевгеније. За свако детаљније и дубље илустровање историјског контекста и посебних политичких и друштвених догађаја и појава најзахвалнији су дескриптивни наративни извори. Иако не постоје књижевни састави посвећени кнегињи, као што су то култни списи посвећени њеном мужу кнезу Лазару, она јесте једним делом била тема неких од тих текстова. Кључни наративни извор, који садржи вести о неким до-

¹ С. Ђирковић, „Осумњичене повеље кнегиње Милице и деспота Стефана”, ИЧ 6 (1956), 139—152; А. Младеновић, *Повеље и писма деспоина Стефана*, Београд 2007.

² А. Младеновић, *Повеље и писма деспоина Стефана*, Београд 2007.

³ N. Lonza, Z. Šundrica, *Odluke dubrovačkih vijeća 1390—1392*, Zagreb—Dubrovnik 2005; N. Lonza, *Odluke dubrovačkih vijeća 1395—1397*, Zagreb—Dubrovnik 2011; А. Младеновић, *истио*.

гађајима непознатим из других извора, свакако је *Жиџије Стефана Лазаревића* Константина Филозофа.⁴ Милици, као мајци деспота Стефана, али и прворазредној политичкој личности времена његовог кнежевања (1389—1402), Константин је посветио доста пажње и дао најразвијенији приказ њене личности. Поред њега и Григорије Цамблук, још један средњовековни писац који је у Србију дошао из друге средине, оставио је у оквиру књижевног састава *Слово о ѡреносу моштију Свете Петке из Трнова у Видин и Србију* значајну приповест о дипломатској мисији монахиња Јевгеније (кнегиње Милице) и њене калуђерске „сестре” и рођаке, монахиње Јефимије.⁵ После Косовске битке, сасвим извесно на подстицај кнегиње Милице и врха Српске цркве настао је читав циклус култних списа посвећених мученичком погибији кнеза Лазара и његовој канонизацији. Међу њима свакако је најзначајнији састав *Слово о кнезу Лазару* патријарха Данила III, Миличиног савременика и учесника у преносу моштију кнеза Лазара из Приштине у Раваницу (1391).⁶ Поред натписа и записа, као историјских извора преваходно кратке форме, не могу се забићи ни текстови родослова и летописа, који уз уобичајене податке пружају и упитну приповест о немањићком пореклу кнегиње Милице.⁷

Када је историографија у питању, треба нагласити да су о кнегињи Милици значајне истраживачке радове писали и припадници српске школе критичке историографије. Отварајући спорна историјска питања везана за изучавање и тумачење догађаја и појава уско повезаних са Косовском битком и њеним последицама, они су се бавили и улогом кнегиње Милице. Иларион Руварац, Љубомир Ковачевић, Константин Јиречек и Стојан Новаковић су, свако из свог угла, дали осврт на време у коме је кнегиња Милица била једна од кључних личности средњовековне историје српског народа.⁸ Средином прош-

⁴ К. Филозоф, *Жиџије десиоџа Стефана Лазаревића*, Стара српска књижевност у 24 књиге, Београд 1989.

⁵ Г. Цамблук, *Књижевни рад у Србији*, Стара српска књижевност у 24 књиге, Београд 1989.

⁶ Т. Јовановић, *Христоматија средњовековне књижевности II*, Београд 2012.

⁷ Љ. Стојановић, *Стари српски записи и најновији I*, Београд 1902; Љ. Стојановић, „Стари српски хрисовуљи, акти, биографије, летописи, типичи, поменици, записи и др.,” *Сјоменик СКА III* (1890); Љ. Стојановић, *Стари српски родослови и летописи*, Ср. Карловци 1927.

⁸ И. Руварац, „О кнезу Лазару”, у: *Бој на Косову — старија и новија сазнања*, Београд 1992, 17—290 (реиздање у зборнику); Љ. Ковачевић, „Вук Бранковић”, у: *Бој на Косову — старија и новија сазнања*, Београд 1992, 297—352 (реиздање у зборнику); К. Јиречек, *Историја Срба I—II*, Београд 1952; С. Новаковић, *Срби и Турци XIV и XV века*, Београд 1960.

лог века у књизи *Принцезе из куће Немањића*, српски историчар Миодраг Пурковић једно поглавље посветио је господарици Моравске Србије.⁹ Њену историјску улогу делимично су обрадили М. Пурковић у својим књигама *Кћери кнеза Лазара* и *Кнез и десјоџи Стефан Лазаревић*, и Раде Михаљчић у својој монографији *Лазар Хребелановић, историја, култи, предање*.¹⁰ Иако су у наведеним монографијама живот и дело кнегиње Милице обрађивани у оквиру ширих тема, њена историјска и политичка улога је готово заокружена. Разматрајући посебна питања попут устоличења патријарха Данила III, или историјских околности неверства Вука Бранковића, историчари су се неминовно бавили и политичким положајем Лазареве удовице после Косовске битке и њеним односом са зетом, заправо питањима првенства носилаца немањићких традиција, континуитета и легитимитета политичких наследника кнеза Лазара.¹¹ Кнегиња Милица је истакнута у оквиру ширих контекстуалних целина у значајним синтезама *Историја српског народа* групе аутора, *Срби у средњем веку* Симе Ћирковића и *Срби у њозном средњем веку* Јованке Калић.¹² Својим научним радовима на пољу истраживања српске државности, административно-управне организације и владарске идеологије Милош Благојевић је у више наврата отварао питања положаја и политичког значаја кнегиње Милице у очувању тековина владавине њеног мужа, чиме је направио значајан искорак у сагледавању природе владавине Лазаревих наследника до стварања Српске деспотовине.¹³ На крају овог одељка о литератури, треба нагласити да је један од значајнијих доприноса реконструкцији Миличиног историјског завештања недавно објављени зборник радова *Кнегиња Милица — монахиња Јевџенија и*

⁹ М. Пурковић, *Принцезе из куће Немањића*, Виндзор 1956, реиздање Београд 1996.

¹⁰ М. Пурковић, *Кћери кнеза Лазара*, Мелбурн 1956; М. Пурковић, *Кнез и десјоџи Стефан Лазаревић*, Београд 1979; Р. Михаљчић, *Лазар Хребелановић, историја, култи, предање*, Београд 1989².

¹¹ Ђ. Сп. Радојићић, „Избор патријарха Данила III и канонизација кнеза Лазара”, *ГСНД XXI* (1940), 33—81; И. Божић, „Неверство Вука Бранковића”, у: *О Кнезу Лазару*, Београд 1975, 223—240.

¹² *Историја српског народа II*, Београд 1982; С. Ћирковић, *Срби у средњем веку*, Београд 1995; Ј. Калић, *Срби у њозном средњем веку*, Београд 1994.

¹³ Наводимо само неке од радова: М. Благојевић, Д. Медаковић, *Историја српске државности I*, Нови Сад 2000; М. Благојевић, „Савладарство у српским земљама после смрти цара Уроша”, *ЗРВИ* 21 (1982), 183—212; М. Благојевић, „Стефан Лазаревић и суверенитет српске државе”, у: *Дани српског духовног преображаја I*, Деспотовач 1994, 13—22; М. Благојевић, „О издаји или невери Вука Бранковића”, *Зборник Мајнице српске за историју* 79—80 (2009), 7—42.

њено доба, са научног скупа одржаног 2014. године у Трстенику. Публикација садржи велики број чланака посвећених како самој епохи тако и Миличином непосредном учествовању у разноликим збивањима с краја XIV и почетка XV века.¹⁴ У наведеном зборнику, али и у својим другим расправама, несвакидашње учешће Милице у политичкој власти као већ дугогодишње монахиње под именом Јевгенија, анализирао је Синиша Мишић. Референтни чланци су објављени у публикацији *Моравска Србија, историја и историјска географија*.¹⁵

Историчари књижевности су такође дужну пажњу посветили истраживањима културних, уметничких и књижевних домета Миличине заоставштине. У више радова анализирани су кнегињина литерарна надареност, духовна, хришћанска посвећеност, политичка позадина и домети њене културне делатности, па и, колико је то могуће, интимна страна њене личности.¹⁶ Најскорији монографски рад посвећен Миличином животу, делу, рецепцији у народном предању и епизи објавила је Наташа Половина.¹⁷ Историчари уметности су у оквиру истраживања и сагледавања различитих архитектонских споменика, односно задужбина и живописа Моравске Србије, разматрали Миличину ктиторску делатност, али и њене не увек и до краја потврђене портрете. Проблеми нејасне хронологије подизања цркава, времена њиховог осликавања, непостојања натписа уз личности представљене живописом у храмовима у великој мери су отежавали и препознавање појединих историјских женских личности, па и њихово повезивање са кнегињом Милицом, или неком другом српском владарком. Ипак, велики број научних радова довео је и до одређених сазнања која употпуњују слику о епохи, али и самој кнегињи Милици.¹⁸

¹⁴ *Кнегиња Милица — монахиња Јевгенија и њено доба*, ур. С. Мишић, Д. Јечменица, Трстеник 2014.

¹⁵ С. Мишић, *Моравска Србија, историја и историјска географија*, Београд 2017.

¹⁶ Овом приликом истичемо само неке од радова: Р. Маринковић, „Именом и делом Милица. Размишљања о кнегињи Милици”, *Јефимија* 11 (2001), 11—41; М. Грковић, „Кнегиња Милица — монахиња Евгенија”, у: *Списи о Косову*, Стара српска књижевност у 24 књиге, Београд 1993, 18—23; Н. Љубинковић, „Косовска битка у своје време и у виђењу потомака или логика развоја епских легенди о косовској боју”, у: *Косово у њамћењу и стваралаштву*, Београд 1989, 127—164; Ј. Ређеп, „Књижевност породице кнеза Лазара”, *Јефимија* 11 (2001), 77—89; С. Томин, *Књигољубиве жене српској средњеј века*, Нови Сад 2007; С. Томин, *Мужастивене жене српској средњеј века*, Нови Сад 2011; С. Томин, Н. Половина, *Очи срдачне, Личности и идеје српској средњеј века*, Нови Сад 2016.

¹⁷ Н. Половина, *Кнегиња Милица*, Нови Сад 2016.

¹⁸ Због великог броја референтних научних радова из области историје уметности навели смо само неке од њих који садрже и осврт на ранију литературу: Г. Бабић, „О

***

Српска историографија је тежиште досадашњих истраживања периода краја XIV и прве половине XV века стављала углавном на личности српских владара, пре свега, кнеза Лазара, његовог сина, кнеза и деспота Стефана Лазаревића, потом и унука, деспота Ђурђа Бранковића.¹⁹ Свака од написаних монографија, уз наведену књигу о Вуку Бранковићу, захтевала је и приказ општих околности, историјских прилика, јединствених појава и догађаја у којима су главне личности учествовале. С обзиром на то да су сви наведени српски владари били у једном делу свог живота савременици кнегиње Милице и да су врло јасно били повезани са њом, велики је изазов писање књиге која није понављање историје епохе и владавине наведених личности. Већ је напоменуто да је српска историографија посветила више значајних појединачних научних радова, расправа и чланака осветљавању положаја и улоге кнегиње Милице, потоње монахиње Јевгеније, а да једино недавно објављено монографско дело ставља нагласак на ову нарочиту личност српске средњовековне прошлости из угла књижевноисторијског угла. Због тога је циљ да се овом књигом читаоцу понуди један другачији приступ познатим историјским догађајима и појавама којим би се у други план ставили побројани владари, а истакао историјски портрет кнегиње Милице. Милица је личност која је током владавине свог мужа, кнеза Лазара, била присутна у позадини важних историјских збивања, самим тим и њихов сведок. Након Косовске битке 1389. године, она је била принуђена да, у име синова Стефана и Вука Лазаревића, ствара и своје властито историјско наслеђе. Једном када се прихватила одговорности управљања државом, у њој се јавило осећање обавезе према синовима, погинулом мужу и држави, које је није напуштало до краја живота 1405. године. Показана одважност, политичка зрелост, али и личне дилеме и неизвесност са којима се суочавала део су њене повести о којој ће бити речи у књизи.

портретима у Рамаћи и једном виду инвеституре владара”, ЗЛУМС 15 (1979), 151—176; В. Ђурић, „Друштво, држава и владар у уметности у доба династије Лазаревић—Бранковић”, ЗЛУМС 26 (1990), 13—46; С. Ђурић, *Љубостиња, Црква Усијења Бојородичиној*, Београд 1985; Д. Поповић, *Српски владарски њроб*, Београд 1992; Б. Цветковић, „О династичкој слици Лазаревића у манастиру Љубостињи и проблему датовања љубостињског живописа”, *Саопштења XXVII—XXVIII* (1995/6), 67—78; Б. Тодић, *Време њодизања и живописања Љубостиње, Саопштења XXXIX* (2007) 101—115; Т. Стародубцев, *Српско зидно сликарство у земљама Лазаревића и Бранковића*, Београд 2016.

¹⁹ Р. Михаљчић, *Лазар Хребелановић, историја, култ, ѡредање*; М. Пурковић, *Кнез и деспот Стефан Лазревић*, Београд 1979; М. Спремић, *Деспот Ђурађ Бранковић и његово доба*, Београд 1994.

СРПСКА ВЛАСТЕЛИНКА НА КРАЈУ XIV ВЕКА

*„Достојна славе и веома мудра мајини (кнегиња Милица),
која је превазилазила многе изабране мајере,
оставши, као што каже Соломон, храбра (мужастивена) жена
имала је све врлине, као што знају сви око ње...”¹*
Константин Филозоф, *Житије госпођи Стефана Лазаревића*

Сећање савременог човека на средњовековну прошлост обично изазива притајена романтичарска осећања и призива готово мистичну представу о давно прошлом „златном добу” као делу нераскидивог заједничког наслеђа. Столећима удаљени догађаји попримају митске обресе, а историјске личности се доживљавају као предодређени носиоци великих идеја, или визија о слави и моћи државе, вере, народа. Особености средњовековне епохе делимично подржавају такве представе. Наглашену религиозну, не тако ретко и сујеверјем обојену свакодневицу средњовековног друштва, савременици су свесно или не, доживљавали и описивали омеђени управо таквим, сведеним, богобојажљивим и страшљивим погледом на свет. Писани извори који су остали за хроничарима и историцима из средњег века настајали су у условима који нису укључивали, нама данас подразумевајући, рационални приступ сагледавања стварности. Појаве и догађаји којима су аутори присуствовали, или о којима су слушали, представљани су сугестивно, или су тумачени наглашено религиозним приступом. У таквом духовном и интелектуалном окружењу средњовековни и лаички и писци-монаси изоставили су многа животна искуства која су се наша-ла ван њихове сфере интересовања, или поимања света, па су поједини догађаји и личности остали скрајнути, прећутани, заборављени. Уз временски размак од више стотина година, таква, „оштећена” и делимична слика уграђена је постојеће представе о средњем веку које уз наслаге историјског искуства потоњих времена отежавају научну реконструкцију прошлости.

Када се читају историјски извори средњег века, стиче се недвосмислен утисак да је тадашње друштво, укључујући и српско, било искључиво и да је почивало на одлучујућој улози мушкарца. За разлику од

---

¹ К. Филозоф, *Житије госпођи Стефана Лазаревића*, 86.

њих, жене нису имале много прилика да се истичу у јавном и политичком животу. Такав однос био је уређен или одређен традиционалним обичајима, црквеним канонима и световним законима.² Иако оваква представа одражава оновремени друштвени поредак, она није у потпуности и тачна. У последње време, поједини историчари и истраживачи отворили су теме које, уз нови приступ, другачије осветљавају друштво и околности у којима је средњовековна жена, пре свега племенитог рода, имала важнију улогу него што се чини на први поглед, или о чему непосредно сведоче историјски извори. Ако се, на тренутак, вратимо историјским личностима чије је постојање потврђено средњовековним текстовима, или живописаним фреско-представама и покушамо да одсликамо друштвену позицију жене у средњовековној српској држави, неминовно се суочавамо са једним од најпрепознатљивијих обележја тог доба. Реч је о подели на јасно раздвојене друштвене слојеве који су подједнако обухватили и жене и мушкарце. Када је српски средњи век у питању, нажалост, можемо да оживимо или реконструиримо, у већој или мањој мери, лаичке или монашке биографије само оних жена које су потекле из владарских, или властеоских породица. Животи жена нижих друштвених слојева остају без суштинских, личних трагова у српској средњовековној прошлости. Оне су најчешће део само општег, заједничког историјског простора. Па чак и за властелинке, од којих су само неке ликом познате захваљујући фрескама у породичним задужбинама, најчешће се зна само име, а делови њихових живота углавном се могу дочарати, или домишљати посредством историје мушких чланова породице, наравно, уколико је и њихов животни пут остао забележен у неком од писаних извора. Изузетак могу да буду дубровачки документи проистекли из пословних односа, мада они, за време о коме говоримо, пружају углавном сажете и кратке вести.

Средњовековне жене су се лично остваривале преко своје устаљене друштвене и родне улоге; пре свега као ћерке, потом супруге и мајке, а тек у ретким случајевима поједине властелинке и владарке као учеснице у политичком животу.³ Одређена средњовековна хришћанска схватања оптеретили су женску природу „Евиним грехом”, па су на основу тога жене персонификовале и различите слабости људске природе, од интелектуалних до оних које су водиле ка те-

² А. Фостиков, „Жена између врлине и греха”, у: *Приватни животи у српским земљама средњег века*, ур. С. Марјановић-Душанић, Д. Поповић, Београд 2004, 326.

³ Ј. Мргић, А. Фостиков, „Женски гласови босанског краљевства”, у: *Српска краљевства у средњем веку*, ур. С. Мишић, Краљево 2017, 383; М. Ст. Поповић, *Мара Бранковић, жена између хришћанској и исламској културној круји у XV веку*, Нови Сад 2014.

лесним искушењима.⁴ Уверење да је мушкарац физички и духовно јачи, одразило се и на друштвене односе, па је тако био у надређеном положају над женом.⁵ С друге стране, може се рећи да је женска приroda сматрана изузетно осетљивом и на неки начин супротстављена мушкој. Колико је мушкарце красила храброст, као „природно стање“, толико су страх и слабост били поимани као особине женског пола. Такав принцип је присутан и у времену краја XIV века, када је живела и кнегиња Милица. О наведеном схватању узгредно сведочи старац Исаија. У запису који је овај учени светогорски монах саставио приликом превода дела Дионисија Псеудо-Ареопажита са грчког на старосрпски језик говори се о најезди Османлија и страху који је завладао у областима претходно под влашћу деспота Јована Угљеше.⁶ Старац Исаија је описујући последице битке на Марици (26. септембар 1371), између осталог, написао: „Оста земља од свих добра пуста... јер не би кнеза, ни вође, ни наставника међу људима ни да их избавља ни да спасава, но сви се испунише страхом измаиљћанским [страхом од Турака, прим. аут.], и срца *храбра јуначких људи у најслабија срца жена претворише се*“.⁷ Насупрот исказивању слабости мушкарца посредством „женских“ особина, када је требало истаћи врлине неке жене, онда се посезало за „мушким“ особинама. Због тога је тежња српских средњовековних писаца, попут Константина Филозофа, или патријарха Данила III, била да се описом угледних жена путем поређења и успостављањем сличности са мушкарцима искажу и њихове личне врлине које би у том случају имале опште, свеобухватно значење и смисао.⁸ Тако је Константин Филозоф описујући Милицу записао да је својом мудрошћу превазилазила многе друге жене, остала је по речима Соломона мужаствена, односно храбра жена.⁹ Утврђено је да је ова језичка конструкција била плод средњовековних схватања и да у Светом писму у Причама Соломоновим не постоји употребљена синтагма *мужасѿвена жена*.¹⁰ Још један средњовековни писац, патријарх Данило III, аутор култног списа *Слово о кнезу Лазару* подарио је кне-

⁴ А. Фостиков, „Жена између врлине и греха“, 326; С. Томин, *Мужасѿвене жене*, 7.

⁵ С. Томин, *Мужасѿвене жене*, 10.

⁶ Ђ. Ср. Рadoјић, *Antologija stare srpske književnosti (XI—XVIII veka)*, Beograd 1960, 325.

⁷ Исто, 101.

⁸ С. Томин, *Мужасѿвене жене*, 13. О опису кнегиње Милице и монахиње Јефимије у делима српских средњовековних писаца биће речи у даљем тексту.

⁹ К. Филозоф, *Жиѿије десѿиѿа Сѿефана Лазаревића*, 86.

¹⁰ С. Томин, *Мужасѿвене жене*, 15.

гињу Милицу „мушким” врлинама.¹¹ Патријарх Данило III је у свом књижевном саставу, постепено градећи мученички култ Лазара Хребељановића, описивао кнежев живот и у делу у коме је приповедао о његовом ступању у брак дочарао личност Лазареве супруге. Миличин литерарни портрет се уклапао у идеолошко-религиозне оквице књижевног жанра, па је писац наглашавајући светост династије из које је потекла Лазарева супруга, односно Немањића, допуњавао слику Лазаревог мартиролошког портрета. Уколико се читалац овог дела удаљи у односу на опис средишње личности којој је посвећен култни спис, види се још један слој важних података. Патријарх Данило, иначе пулен кнегиње Милице, додатно је описао и владаркину личност, али и историјске прилике и Миличину улогу у неким политичким и династичким превирањима насталим после погибије кнеза Лазара. Према Даниловом савременом опису, кнегиња Милица је „ничим не заостајући за добром природом, супруга свога [кнеза Лазара, прим. аут.] и добрим врлинама украшена, славна, мужеумна, милостива, милосрдна, помирљива и сваким добрим својством испуњена”.¹² Поред уобичајених *блајородних* особина које би требало да красе једну хришћанку, а то су милост, милосрђе, благодост нарави, Милица је, додатно, односно на првом месту, уколико се изузме епитет славна, који може да има владарско значење, и *мужеумна*. Какве вредности стиче једна жена поставши *мужеумна* може да се претпостави. Данило III је тим епитетом Милицу представио као достојну замену свом мужу на челу државе, и то у смислу владарског угледа и вештина којима може да одговори државничким обавезама заснованим на добро промишљеним политичким одлукама. Одвајање женских од мушких особина као супротстављених крајности патријарх Данило је истакао у још једном делу свог *Слова о кнезу Лазару* када је дочаравао изазове са којима су се суочавали Милица и Стефан Лазаревић по Лазаревој погибији: „Када благочастива кнегиња са сином својим Стефаном виде ово, себе и Српску земљу како безнађем удовствоваше и одасвуд растура непријатељем који напада и да надошлој беди и жалости не беше помоћника и утешитеља, онда одложи *женску немоћ* и прими *мушко сѣрање* и шта учини? Сабравши сву своју мисао и из дубине срца неутешним стењањем уз боли душе ка Богу је упути и њега на помоћ призива, као и његову свесвету матер, која је жалосним и си-

¹¹ Исто, 19.

¹² Т. Јовановић, *Хрестоматија средњовековне књижевности II*, Српска књижевност, Београд 2012, 110.

ротим и удовицама добри старатељ, јер она је већа од свих онима који уздишу од боли душе, којима је срце скрушено, који из дубине стењу, који сузе проливају”.¹³ Преузимање мушких описа односно особина и њихово прикључивање женској природи, у текстовима који се односе на кнегињу Милицу, постоји и у *Слову о ѿреносу мошћиију Свѣтѣ Пейке*, у делу Григорија Цамблака.¹⁴ Као и Константин Филозоф после њега, и Григорије Цамблук се користио неким општим местима, па тако Милица, односно „благочастива кнегиња”, и њена пријатељица и рођака монахиња Јефимија „испосништвом украшене, делима и врлинама у премудрости и општроумљу многе превазилажаху”.¹⁵ Због свог одважног и храброг чина одласка султану Бајазиту I, са двоструким циљем спасавања живота кнеза Стефана и жеље да се добију мошти Свете Петке као заштитнице, ове две жене-монахиње су у књижевном тексту преиначене у супротан пол, па се њихова брига о моштима наводи као „старање и ревност ових богољубазних и великопохвалних мужева”.¹⁶ У наставку Григорије Цамблук скрушено тражи неку врсту опроста што женама придодаје мушке вредности, правдајући се да исто важи и за друге жене из старозаветне прошлости које су исказале велику храброст и моралну узвишеност¹⁷: „И не срдите се што женској слабости мушко подајем име, јер разумом се суди што је крепко и мужаствено, а не обликом природе. У мужеве се убраја и Ана и Јудита и Девора, које силе учинише, које царства уздржаше, које цареве нечастиве посрамише и сада је њихова земља сва светла и многочасна”.¹⁸ И поред заступљености општих места преузетих из друге богослужбене и духовне литературе, овај одломак из дела Григорија Цамблака сликовит је пример друштвених и вредносних обичаја који су важили у време кнегиње Милице.

Према једном другом мерилу друштвено-културне поделе, уобичајени живот хришћанки племићког порекла у средњем веку био је одређен трима фазама животног циклуса — детињством, зрелим добом и старошћу. Прва фаза — детињство, најмање је позната у сачува-

¹³ Т. Јовановић, *Хрестѣомаиѣија*, 114.

¹⁴ Детаљну анализу употребе наведених епитета којима се у средњовековним књижевним саставима алудира на мушке особине у женском контексту вид. С. Томин, *Мужастивене жене*, 13—21.

¹⁵ Г. Цамблук, *Књижевни рад у Србији*, Стара српска књижевност у 24 књиге, 120.

¹⁶ Г. Цамблук, *Књижевни рад*, 121.

¹⁷ С. Томин, *Мужастивене жене*, 21.

¹⁸ Г. Цамблук, *Нав. дело*, 121.

ним историјским изворима. Детињство девојчица племенитог рода у средњовековној Србији може се само скицирати и описати као припрема за брак и обављање одређених дужности. Девојчице су стицале неке основне практичне вештине и образоване су толико да могу читати и пратити богослужења. Девојаштво се окончавао ступањем у брак, у којем су супруге биле подређене мужевима, а последњу етапу представљало је замонашење. Одласком у манастир властелинке-монахиње су се, у навећем броју случајева, у самоћи и миру посвећивале молитвама и Богу.¹⁹ Младе жене, односно девојке, могле су ступити у брак са навршених 12 година, мада је било изузетних случајева када су, из политичких разлога, невесте појединих владара биле и млађе.²⁰ Планирање и удаја племкиња често су били вођени посебним, вишим, друштвеним и политичким разлозима, о чему има много познатих историјских сведочанстава. Државна унутрашња и спољна политика одређивала је место и судбину принцеза и властелинки. Политички и војни савези су настајали или били ојачавани удајом сродница за савезнике као залогом поштовања договорених споразума.²¹ У таквом окружењу, рађање деце било је неопходност која је условањавала продужавање породичне лозе.²² Жене су у појединим историјским околностима биле замениви „политички инструменти”. Довољно је навести пример Стефана Немањића и његове жене Евдокије, у време раскидања брака још увек великог жупана, који се развео од византијске принцезе, а потом је почетком XIII века ступио у брак са унуком млетачког дужда, Аном Даноло.²³ Можда су најпознатији случајеви политичких бракова краља Милутина, који су због свог броја, а нарочито узраста последње супруге Симониде, добили готово легендарне, а потом и анегдотске размере.²⁴ Супруге које из неког разлога нису могле родити децу и обезбедити продужење породичне лозе, или династије, лако су могле постати сувишне. У средњем веку, радост рађања деце била је често ускраћена бригом за здравље и опстанак потомака. Услед епидемија болести, нехигијене и могућих компликација приликом по-

¹⁹ L. Garland, „Till Death Do Us Part?": Family Life in Byzantine Monasteries", у: *Questions of Gender in Byzantine Society*, ed. V. Neil and L. Garland, Burlington 2013, 29.

²⁰ „Жена”, у: *ЛССБ*, Београд 1999, 189—190 (Д. Динић-Кнежевић).

²¹ О политичким браковима ћерки кнеза Лазара и кнегиње Милице који су важни за реконструкцију епохе и Миличиног живота биће речи у даљем тексту.

²² А. Фостиков, „Жена између врлине и греха”, 342.

²³ Д. Спасић, А. Палавестра, Д. Мрђеновић, *Родословне таблице и њрбови српских династија и власиеле*, Београд 1991, 53.

²⁴ В. Станковић, *Краљ Милутиин (1282—1321)*, Београд 2012, 105—109.

рођаја, деца су била изложена великој стопи смртности.²⁵ Губитак мушке деце, наследника, у раном узрасту могао је утицати и на стабилност политичких бракова, мада то није било правило.

Један случај смрти малолетног детета остао је забележен као историјски извор за време краја XIV века, али пре свега потресно емотивно сведочанство из угла мајке која је изгубила сина. Реч је о деспотици Јелени, ћерки кесара Војихне, супрузи деспота Јована Угљеше, већ споменутој монахињи Јефимији, која је постала симбол женске српске средњовековне књижевности и уметности. За собом је оставила књижевне саставе од којих је најпознатији *Похвала Свешом кнезу Лазару*, заправо сребрним нитима извезен покров за кивот кнеза Лазара.²⁶ Међу њеном литерарном и уметничком заоставштином, која је надахнута личним, искреним и посвећеним мислима, издваја се, као посебна, њена молитва упућена Богу због рано преминулог сина, *Туживање за младим Уљешом*, настала у периоду између 1368. и 1371. године.²⁷ На малом диптиху — иконици састављеној од две позлаћене сребрне плочице украшене драгим камењем, која се налази у Хиландару где је Угљеша и сахрањен, угравиран је текст који представља увид у интимни свет ожалашћене средњовековне жене. Молитва Јефимије, тада још увек световне владарке деспотице Јелене, сведочи о безграничној материнској љубави, неутешној туги, али и достојанству у болу за изгубљеним дететом:

„Мале иконе но велики дар,
које имају пресвети лик господњи
и пречисте богоматере,
а њих велик и свет муж [деспот Јован Угљеша, прим. аут.]
дарова младому младенцу
Угљеши Деспотовићу.
Његову неоскрвљену млађахност
преставише у вечне обитељи,
а тело у гробу преда се,
кога изделаше праоци
преступљења ради.
Удостоји, господе Христе
и ти, о пречиста богомати,

²⁵ А. Фостиков, „Жена између врлине и греха”, 325

²⁶ М. Кашанин, „Монахиња Јефимија”, у: *Сјиси о Косову*, Стара српска књижевност у 24 књиге, Београд 1993, 13.

²⁷ Исто, 11.

и мене јадну
 свагда о разлучењу душе моје да се бринем,
 које угледах на онима који су ме родили
 и на рођеном од мене младенцу,
 за којим жалост непрестано гори
 у срцу моме,
 по обичају матерњем побеђена.”²⁸

Овај Јефимијин дар којим је исказала тугу и бол за изгубљеним дететом има посебну тежину, уколико се узме у обзир да је њен син сахрањен на месту где је био сахрањен и њен отац кесар Војихна — у манастиру Хиландару. Оваква књижевна посвета на иконици била је једина преостала „физичка”, а ипак духовна веза између деспотице и њеног преминулог сина, јер деспотица Јелена, као жена, није могла крочити на тло Свете Горе где су били сахрањени њени отац и син.

Остваривањем материнства, уколико би деца доживела одговарајући узраст, владарке, принцезе и властелинке су заједно са духовницима имале прилику да учествују у њиховом образовању и васпитавању.²⁹ Такав је био случај са Немањићима, Лазаревићима, али и другим српским владарским и властеоским породицама чији су најмлађи чланови подизани у хришћанском духу, овладавајући читањем, писањем или каквим другим знањима и практичним вештинама.³⁰ У појединим случајевима, како ће показати ова књига, брига о потомству није престајала чак ни када су деца досезала пунолетство и постајала самостална. Посвећеност потомству и нека врста старања о њему могли су трајати и до краја живота мајке. С обзиром на то да је средњовековно друштво било уређено према патријархалним мерилима, положај удатих жена из аристократије био је тесно повезан и са животним путем, политичким или друштвеним статусом брачног друга. Мушкарци из племићког staleжа су се често излагали додатним здравственим и животним ризицима које су носили учествовање у војним походима, вежбање ратних вештина и лов, а животни век је у то доба био краћи него данас. Због учешћа у биткама, а услед ограничених могућности лечења и санирања повреда, средњовековне супруге су често постајале удовице. Губитком супруга, властелинке, па и владарке, могле су доћи у ситуацију у којој је њихова позиција и позиција њихове деце била уздрмана, а у појединим случајевима им је био чак угрожен и жи-

²⁸ *Сјиси о Косову*, 93.

²⁹ Ј. Мргић, А. Фостиков, „Женски гласови босанског краљевства”, 384.

³⁰ С. Томин, *Књигољубиве жене српској средњеј века*, 82—85.

вот.³¹ Наведена судбина задесила је и горепоменућу монахињу Јефимију. Она је, поред сина, убрзо изгубила и мужа, који је заједно са братом, краљем Вукашином, погинуо у бици на Марици 26. септембра 1371. ратујући против Османлија.³² Поред монахиње Јефимије, односно деспотице Јелене, и кнегиње Милице, смрт мужа доживеле су и многе непознате српске властелинке на крају XIV века.³³ То је било време у коме су ослабљене и распарчане хришћанске области и државе на Балканском полуострву у сукобу са незауостављивом османлијском војном силом задесиле велике промене, од граница држава, преко природе власти и ограничавања независности, до демографске структуре и размера популације. Читаве генерације ратно способних мушкараца из српских, па и других племићких породица на Балкану, нестајале су у само неколико година, а њихове супруге, мајке и ћерке биле су препуштене потпуно новим изазовима физичког опстанка.³⁴

Хагиографи, историчари и хроничари средњег века оставили су нека узбудљива сведочанства о женама успостављајући паралеле са старозаветним личностима и религиозним мотивима. Већ је наведено како је Григорије Цамблак посегнуо за библијским поређењем како би описао храброст и стаменост Јевгеније и Јефимије. Међутим, неке од атрибуција коришћене у средњовековним текстовима имају и дубље, историјско значење. Тако је мотив врхунске женске пожртвованости, који се односи на невољно давање своје пути „непријатељу”, са циљем спасавања државе, или *народа*, у средњовековној књижевности коришћен како би се исказала приврженост највишим моралним вредностима, или описали одређени историјски догађаји. Библијска приповест о краљици Јестири (Естер) припада таквом опусу.

Принудна удаја Јестире за персијског владара Ксеркса, како би се спасили њени сународници, постала је опште место и симбол чина безрезервног пожртвовања.³⁵ Константин Филозоф је имајући то на уму укључио у *Житије деспота Стефана Лазаревића* одломак из старозаветне *Књиге о Јестири* успостављајући симболичку везу између судбине принцезе Оливере у време њене удаје за Бајазита I и краљице Јестире. Животописац Стефана Лазаревића је указао да је принцеза Оливера на себе преузела улогу спаситеља за своју државу и народ, коју је, по

³¹ А. Фостиков, „Жена између врлине и греха”, 325.

³² Ј. Калић, *Срби у њозном средњем веку*, Београд 2001, 9.

³³ Вид. поглавље *Удовице и владарке* у овој књизи.

³⁴ М. Шуица, *Немирно доба српској средњег века*, Београд 2000.

³⁵ S. Bardsley, *Women's Roles in the Middle Ages*, Westport, Conn. London 2007, 195.

Библији, краљица Јестира одиграла за јеврејски народ у време њиховог древног заточеништва.³⁶ Наравно, Јестирин самовољни гест у Оливерином случају био је одређен одлуком сабора као највишег државног тела у чијем заседању је, поред највиших црквених и властеоских великодостојника, учествовала и њена мајка Милица. И поред наведене разлике између Јестире и Оливере, политичке последице ступања у невољни брак биле су једнакозначне. Брак и све што је он подразумевао, у смислу упражњавања телесног, путеног односа између мужа и жене, био је изнуђено средство, како се у литератури наводи, за спас државе.³⁷

Жене у средњем веку су имале могућност да уколико већ нису самостално владале, што је било реткост, остваре одређени утицај на поједине политичке потезе својих мужева. Један од таквих из историје Западне Европе записао је у својој хроници француски дворски историчар из XIV века, Жан Фроасар. Фроасар наводи да је 1347. године током Стогодишњег рата енглески краљ Едвард III опсео утврђени град Кале на француској обали. У немогућности да издрже даљу опсаду, грађани Калеа су понудили енглеском владару предају, коју је краљ прихватио уз одређене услове.³⁸ Један од њих је наводно био да се као симболични чин потчињавања под његову власт погуби шест угледних грађана одсецањем главе. У даљем току приповести Фроасар наводи да је велики део енглеских племића, који су учествовали у опсади заједно са краљем, молио милост за грађане Калеа одређене за погубљење, али да је краљ остао неумољив. У одсудном тренутку енглеска краљица Филипа, која је била бременита, затражила је од мужа да поштеди осуђенике. Према Фроасару, краљица се толико заузела за осуђенике да је краљ, иако нерадо, услишио њену молбу и поштедео грађане Калеа.³⁹ Иако је модерна историографија довела у сумњу тачност и веродостојност овог догађаја, он ипак представља одраз одређених односа и средњовековних схватања, према којима су краљице, односно владарке, имале могућност да посредују између својих поданика и владара.⁴⁰ „Случај” удаје принцезе Оливере за Бајазита I одсликава сличну историјску појаву и предочава нарочит положај који су жене племенитог рода имале у средњем веку. Иако је Оливериним „уручењем” османском

³⁶ К. Филозоф, *Жићије десјоша Стефана Лазаревића*, 85—86. С. Новаковић, *Срби и Турци XIV и XV века*, Београд 1960, 260.

³⁷ С. Томин, *Књигољубиве жене*, 35.

³⁸ S. Bardsley, *Women's Roles in the Middle Ages*, 194.

³⁹ J. Froissart, *Chronicles*, London 1967, 156—7.

⁴⁰ S. Bardsley, *Women's Roles*, 209, нап. 2.

владару у склопу заснивања вазалног положаја Моравске Србије заправо био утврђен мир између две државе и успостављен сизеренско-вазални однос, ова српска принцеза није постала само једна у низу Бајазиту подређених супруга. Ступањем у брак, Оливера је стекла и одређену „меку” моћ утицаја на свог мужа. И поред тога што су историјски извори прилично оскудни у подацима који би ближе осветлили утицај супруга на владаре, историчари сматрају да је у појединим догађајима који су били везани за судбину кнеза Стефана Лазаревића, Оливера одиграла кључну улогу у спасавању живота свога брата. Може се претпоставити да је, попут енглеске краљице Филипе, и султанија Оливера у одређеним питањима утицала на одлуке свог мужа. О нарочитом односу Бајазита и Оливере на особит начин приповедали су и доцнији османски хроничари и дворски историчари. По њима је султан Бајазит, наводно под Оливериним утицајем, одступио од појединих религијских правила ислама, одао се хришћанским обичајима пијења алкохола, што је, по свим правилима политички надахнуте реторике направљена легенда у коју је укључен и султанов развратни живот.⁴¹

У средњем веку, тек преласком из световног у монашки начин живота и ступањем у свет иза манастирских зидина, бивше владарке и властелинке, а сада угледне монахиње, имале су више могућности да се посвете молитвама самостално или током литургије, као и посебним духовним и верским питањима.⁴² За ову последњу, религиозну, фазу живота владарке и племкиње припремале су се још током свог лаичког живота. Својим добротворством манастирима, или ктиторском делатношћу, било подизањем нових храмова или обдаривањем већ постојећих, стицана су одређена ритуална ктиторска права и припреман је пут за искупљење грехова и након њихове смрти вечни помен у молитвама монаха и свештеника. Ктиторска права су у дугој историји средњег века оствариле поред својих мужева и многе српске владарке и племкиње. Световна жена је била присутна у цркви и као ктитор и добротвор, потом и као корисник појединих погодности које су проистицале из учињеног добротворства као што су били аделфа-

⁴¹ М. С. Mengüç, “Histories of Bayezid I, historians of Bayezid II, Rethinking late fifteenth-century Ottoman historiography”, *Bulletin of the School of Oriental and African Studies* 76-3 (2013), 384; Н. Lowry, *The Nature of the Early Ottoman State*, New York 2003, 26—27, 136; Р. Радић, *Црно сџолеће, Време Јована V Палеолоја*, Београд 2013, 517, нап. 1723, цитира један познији византијски извор у коме се јавља истоветна слика о Бајазиту као распусном, безбожном и порочном владару.

⁴² А. R. Brown, “Psalmody and Socrates: Female Literacy in the Byzantine Empire”, у: *Questions of Gender in Byzantine Society*, ed. B. Neil and L. Garland, Burlington 2013, 74.

ти.⁴³ Ктиторска права супруге владара су стицале самостално, али и заједно са својим мужевима.⁴⁴ Међу њима је била и кнегиња Милица.

Опредељујући се за монаштво, средњовековне жене и мушкарци су се на неки начин одрицали једног дела личног живота.⁴⁵ Некадашње владарке и племкиње постајале су угледне монахиње, па су им манастири обезбеђивали сигурно боравиште за последње дане. Током монашког живота многе од њих су се остваривале као ктиторке, књижевнице, теолошкиње, уметнице и добротворке. Посебни услови живота у монашким заједницама у великој мери су обликовали однос калуђерица са спољним светом, па и својим најближим сродницима, нарочито мушког пола.⁴⁶ Ретки сачувани натписи уклесани на надгробним споменицима у манастирима и црквама сведочанство су датума смрти монахиња, али понекад и знамења њиховог лаичког и духовног идентитета.⁴⁷ Важно је напоменути да су жене присутне у историји онолико колико су то обичаји одређеног доба дозвољавали, а историјски извори сачували.

Иако је у средњовековним српским изворима, пре свега хагиографским списима, дипломатичкој и епистоларној грађи скицирано и „женско лице” историје, оно је, некако, остало скрајнуто, по значају несразмерно, готово као историографска неправилност, или само мали *украш* „мушке историје” који треба пажљиво откривати. Међу тим *украшима*, постоје истакнуте жене које су учешћем у друштвеним и историјским збивањима у већој мери обележиле време у коме су живеле. Оне су својим делом најчешће допринеле изградњи културе, развоју књижевности и уметности епохе, а материнством очувању породичних лоза, династија. У појединим случајевима, оне су биле чак и носиоци континуитета политичког поретка или опстанка државе.⁴⁸ Међу женама које су оствариле много више налазила се и кнегиња Милица, супруга кнеза Лазара, мајка пет ћерки и два сина. Њој је посвећена ова књига.

О АУТОРУ

Марко Шуица је рођен 1967. године у Београду. Дипломирао, магистрирао и докторирао на Одељењу за историју Филозофског факултета Универзитета у Београду, на коме предаје у звању ванредног професора. Главне теме којима се бави у својим истраживањима односе се на политичке и друштвене појаве везане за српску државу и друштво на крају XIV века, посебно у односима са Османским царством. Објавио је књиге *Немирно доба српскої средњеї века*, *Вук Бранковић – славни и велможни ѿсїодин*, као и више уџбеника, научних и стручних радова у земљи и иностранству. Од 2001. године бави се и унапређивањем наставе историје.

САДРЖАЈ

УВОД.....	5
О ИСТОРИЈСКИМ ИЗВОРИМА И НАУЧНИМ ИСТРАЖИВАЊИМА ..	7
СРПСКА ВЛАСТЕЛИНКА НА КРАЈУ XIV ВЕКА	13
ИСТОРИЈСКЕ ПРИЛИКЕ У ВРЕМЕ КНЕГИЊЕ МИЛИЦЕ — МОНАХИЊЕ ЈЕВГЕНИЈЕ (1389—1405)	25
(НЕ)ПОЗНАТО ПОРЕКЛО КНЕГИЊЕ МИЛИЦЕ	35
СУПРУГА У СЕНЦИ (БРАК И ПОЛИТИКА)	51
УДОВИЦЕ И ВЛАДАРКЕ	71
ПОЛУТЕ ВЛАСТИ	91
СЕКУЛАРНА МОНАХИЊА	117
ЕПИЛОГ	151
Поговор	157
Списак скраћеница	163
Извори и литература	163
Индекс	173
О аутору	179

